

УДК 373.5.048:331.548](477)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-439-448](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-439-448)

Охріменко Зорина Володимирівна кандидат педагогічних наук, завідувачка лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, вул. М. Берлинського, буд. 9, м. Київ, 04060, <https://orcid.org/0000-0001-7217-100X>

Шевенко Алла Миколаївна кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України, вул. М. Берлинського, буд. 9, м. Київ, 04060, <https://orcid.org/0000-0002-6936-0579>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА КАР'ЄРНЄ СТАНОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. У статті зазначено, що незалежно від зовнішніх умов здобувачі освіти в сучасних умовах мають ефективно керувати власним кар'єрним розвитком, що обумовлено потребами ринку праці у кваліфікованих фахівцях, здатних активно включитися у відбудову України.

Метою статті є: Висвітлення особливостей кар'єрного і професійного становлення здобувачів освіти в умовах війни та окреслення напрямків психолого-педагогічної підтримки кар'єрного розвитку. Для реалізації мети статті, здійснено аналіз останніх досліджень з окресленої теми, розкрито сутність кар'єрного і професійного розвитку. Визначено, що здобувачі освіти (учні старших класів, студенти) перебувають на етапі кар'єрного розвитку, коли ще немає безпосередньої інтеграції в професію, але є певне бачення розгортання власної кар'єри, професійного майбутнього, шляхів професійного самовираження, своїх успіхів у кар'єрі.

За результатами розробленої і апробованої анкети «Моя кар'єра» описано особливості кар'єрного і професійного становлення студентів четвертого курсу. Зроблено узагальнення, що в цілому чітке уявлення про власну кар'єрну траєкторію мають 36% опитаних. При цьому не сформованість або часткова сформованість професійного плану простежується у 75% опитаних. Переважна більшість опитаних зазначила, що індивідуальний профорієнтаційний супровід в вузі практично відсутній, студентам доводиться самостійно шукати інформацію профорієнтаційного спрямування в Інтернет, не вистачає наставництва та спілкування з носіями професії.

Зроблено висновок, що в період воєнного стану, який супроводжується невизначеністю, руйнуванням звичайного життя, зміною ціннісних орієнтацій, здобувачі освіти потребують профорієнтаційної підтримки у вигляді

профорієнтаційного супроводу кар'єрного розвитку. Зміст профорієнтаційного супроводу має спрямовуватись на підтримку особистості в її професіогенезі, активізації процесів самопізнання і саморозвитку, формування кар'єрних умінь і навичок, проходження професійних проб, взаємодію з носіями професії. Наголошено, що однією з кар'єрних навичок є вміння вибудовувати і вчасно корегувати професійний план.

Ключові слова: профорієнтація, кар'єрний розвиток, теорія кар'єрної адаптивності, здобувачі освіти, професійний план, воєнний стан.

Ohrimehko Zorina Volodymyrivna PhD in Pedagogy, head of the laboratory for education of readiness for the labor market Institute of Problems on Education of the of the NAES of Ukraine, St. M. Berlinskoho, 9, Kyiv, 04060, <https://orcid.org/0000-0001-7217-100X>

Shevenko Alla Mykolaivna PhD in psychology, Senior Researcher of the Laboratory for Education of Readiness for the labor market Institute of Problems on Education of the of the NAES of Ukraine, St. M. Berlinskoho, 9, Kyiv, 04060, <https://orcid.org/0000-0002-6936-0579>

THE INFLUENCE OF THE WAR ON THE CAREER DEVELOPMENT OF STUDENTS

Abstract. The article states that, regardless of external conditions, education seekers in modern conditions must effectively manage their own career development, which is determined by the needs of the labor market for qualified specialists who are able to actively participate in the reconstruction of Ukraine.

The purpose of the article is: Highlighting the peculiarities of the career and professional development of education seekers in the conditions of war and outlining the directions of psychological and pedagogical support for career development. To realize the goal of the article, the analysis of the latest research on the outlined topic was carried out, the essence of career and professional development was revealed. It was determined that the students of education (high school students, students) are at the stage of career development, when there is no direct integration into the profession, but there is a certain vision of the development of their own career, professional future, ways of professional self-expression, their career success.

Based on the results of the developed and tested questionnaire «My career», the features of the career and professional development of fourth-year students are described. It was concluded that 36% of respondents have a clear idea of their own career path. At the same time, the lack of formation or partial formation of the professional plan can be traced in 75% of the respondents. The vast majority of respondents noted that there is practically no individual career guidance support at the university, students have to independently search for career guidance

information on the Internet, there is a lack of mentoring and communication with professionals.

It was concluded that during the period of martial law, which is accompanied by uncertainty, the destruction of ordinary life, and a change in value orientations, those seeking education need vocational guidance support in the form of vocational guidance support for career development. The content of vocational guidance support should be aimed at supporting the individual in his professional development, activating the processes of self-discovery and self-development, forming career skills and abilities, passing professional tests, and interacting with professionals. It was emphasized that one of the career skills is the ability to build and timely adjust a professional plan.

Keywords: career guidance, career development, theory of career adaptability, education seekers, professional plan, martial law.

Постановка проблеми. Соціальний розвиток і професійне становлення здобувачів освіти в сучасній Україні відбувається в надскладних умовах воєнного стану. Постійна загроза життю, стрес, фізична і психологічна втомленість стали супутниками буття українців. В той же час існують життєві виклики які регламентують повсякденне життя і визначають майбутнє. Мова йде про вибір професії, або профілю навчання, подальшу професіоналізацію та професійне становлення. Отже, не залежно від зовнішніх подій, здобувачі освіти мають здійснити не лише ефективне профільне або професійне самовизначення, а й керувати власним кар'єрно-професійним розвитком.

Підсилюється зазначене тим, що Україна в наслідок воєнних дій країни-агресора втратила потужний робітничий потенціал та зазнала значної руйнації інфраструктури. Отже, на ринку праці потрібні фахівці, які зможуть швидко включитися у процес відбудови України на різних рівнях. Відповідно, молодь має бути активним суб'єктом ринку праці, швидко адаптуватися до мінливих умов, бути мобільною та кваліфікованою. Всі ці складові професіоналізму безпосередньо пов'язані з усвідомленим кар'єрно-професійним розвитком особистості. Саме тому, на нашу думку, на часі дослідження, які стосуються вивчення особливостей кар'єрно-професійного становлення сучасних здобувачів освіти в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці активно досліджують особливості кар'єрного становлення підростаючої молоді. Спектр досліджень стосується широкого кола проблем: від кар'єрних орієнтацій студентів до психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри. Однак, унікальність соціальної ситуації розвитку (умови воєнного стану), в якій перебуває сучасна молода людина, що самовизначається і самостверджується в майбутній професії, спрямовує наукові пошуки до вивчення і виокремлення тих викликів які позначаються на професіоналізації і можуть мати негативні наслідки для кар'єрного розвитку особистості.

Зокрема, К. Артюшина, А. Джиг, М. Мишин, В. Семиченко, Т. Семканич здійснили вивчення трансформації ціннісних орієнтацій студентів в умовах воєнного стану. В контексті теми статті особливе значення для нас мають теоретико-практичні спроби розробки і впровадження дієвих інструментів психолого-педагогічного супроводу кар'єрного становлення здобувачів освіти висвітлені в працях: О. Ігнатович, О. Моріна, І. Ткачук та ін.

Мета статті. Висвітлення особливостей кар'єрного і професійного становлення здобувачів освіти в умовах війни та окреслення напрямків психолого-педагогічної підтримки кар'єрного розвитку.

Виклад основного матеріалу. В контексті проблематики дослідження для нас важливо уточнити сутність поняття «кар'єрний розвиток». Грунтуючись на дослідженнях кар'єрних теорій, чинників кар'єрного зростання тощо можемо узагальнити, що частина дослідників ототожнюють кар'єрний і професійний розвиток. Так, традиційно вважається, що вертикальний розвиток кар'єри пов'язаний з пересуванням з нижчої посади на вищу в організаційній ієрархії з більшою кількістю професійних можливостей і переваг, а горизонтальний – орієнтований на професійне вдосконалення в межах визначених професійних функцій за конкретною посадою. У горизонтальній кар'єрі ключовий момент пов'язаний із усвідомленням потреби в розширенні знань, накопиченні досвіду і примноженні власної компетентності; вертикальній кар'єрі – орієнтованістю на кількісні показники (розмір зарплатні, кількість підлеглих, зміна керівних посад тощо).

На думку Н. Ортикової, кар'єрне зростання нерозривно пов'язане з професійним зростанням, центральним складником якого є Я-концепція, що виникає в ході професійної соціалізації як результат накопичення досвіду і слугує для управління індивідуальною кар'єрою [1]. Натомість О. Куций зазначає, що кар'єра на сучасному етапі є суб'єктивно усвідомленою власною поведінкою та позицією, що пов'язані з трудовим досвідом і діяльністю протягом робочого життя людини. При цьому необхідним є дотримання умови взаємної зацікавленості в розвитку кар'єри як підприємства, так і самого працівника [2]. У статті Л. Коломієць та Л. Макарук здійснено теоретико-емпіричний аналіз проблеми особливостей та індивідуально-психологічних чинників кар'єрного зростання молодих фахівців. Зроблено висновок, що кар'єра тлумачиться як досягнення суб'єктом трудової діяльності успіху в професії, високого професійного статусу й авторитету, що впливає на розширення його можливостей, повноважень, незалежності, прибутку. Кар'єрне зростання молодих фахівців розглядається як один із чинників успішної кар'єри відповідно до обраної індивідуальної стратегії, з урахуванням особливостей професійної діяльності, фахової відповідності й професійної компетентності. Натомість під професійним становленням особистості в найбільш широкому розумінні слід вважати набуття людиною особистісного та професійно-значущого досвіду та ціннісно-моральних

орієнтацій, необхідних їй для виконання професійних ролей у суспільстві [3]. У статті Л. Примачок визначає, що кар'єрне зростання молодих фахівців пов'язане з внутрішніми суб'єктивними пріоритетами, цінностями, смислами, цілями й співвідноситься із однією з траєкторій кар'єрного зростання – вертикальною або горизонтальною. Професійне становлення визначається як циклічний, поетапний процес набуття особистістю досвіду соціальних взаємостосунків і опанування професійних ролей у взаємодії з іншими суб'єктами, оточуючим середовищем в професійно і особистісно значущій діяльності. У цьому процесі у суб'єкта відбувається формування соціальної, професійно «окресленої» грамотності, стійкості, активності, самостійності на основі особистісного самовизначення і самореалізації інтересів та потреб в спеціально створених навчально-виховних умовах або умовах, наближених до професійної діяльності [4]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що кар'єрний і професійний розвиток часто використовуються як тотожні поняття, при цьому кар'єрний розвиток пов'язаний в більшій мірі з динамічним аспектом, а професійний зі змістовим.

Базуючись на поглядах Л. Богуш, відповідно до яких кар'єрне зростання доцільно розглядати в кількох аспектах: особистісному, соціальному й організаційному, що призводять до побудови цілісного «Я-образу» фахівця з високим рівнем компетентності [5, с. 118]. Вважаємо, що здобувачі освіти (учні старших класів, студенти) перебувають на етапі кар'єрного розвитку, коли ще немає безпосередньої інтеграції в професію, але є певні бачення розгортання власної кар'єри, професійного майбутнього, шляхів професійного самовираження, своїх успіхів у кар'єрі.

Зважаючи на викладене вище, з метою дослідження особливостей кар'єрного і професійного становлення сучасних здобувачів освіти нами було розроблено анкету «Моя кар'єра». Під час складання анкети ми частково скористалися змістом методики «Шкала кар'єрно-адаптаційних здібностей» (Career AdaptAbilities Scale, CAAS) [6]. Методика складається з 24 тверджень, які містять чотири субшкали успішного кар'єрного розвитку: планування власного професійного майбутнього (career concern), другий компонент – зацікавленість професійною діяльністю та орієнтація у вимогах професії, професійні сподівання (career curiosity), третій компонент – контроль і організація власної життєвої траєкторії відповідно до динаміки затребуваності професії та змін або трансформацій професійно важливих якостей (career control), четвертий компонент – ступінь впевненості у власній відповідності професійним вимогам та оцінка здатності виконувати професійну діяльність (career confidence). Зазначена методика базується на Теорії побудови кар'єри (Марк Савіцкас)[7], в основі якої здатність гнучко реагувати на вимоги і умови професійної діяльності, які постійно та динамічно змінюються, залучаючи для цього психологічні ресурси саморозвитку і самонавчання, що забезпечує можливість вирішувати задачі, пов'язані із професійним розвитком. Кар'єрна

адаптивність розглядається як ключова здатність для вирішення різних завдань професійного розвитку з використанням кар'єрно-адаптаційних ресурсів, які є саморегуляторними компетенціями людини.

Анкета «Моя кар'єра» була побудована таким чином, що на початку розміщені питання, необхідні для узагальнення і систематизації діагностичних даних про респондента. Зміст анкети включав основні, додаткові та уточнюючі питання, що спрямовані на вивчення усвідомленості професійного вибору, уявлень про майбутню кар'єру, сформованості професійного плану, самостійності і активності у кар'єрному становленні. Розробляючи анкету, ми керувалися тим, що вона має виконувати не лише діагностичну функцію, а й виховну, яка полягає в усвідомленні респондентом своїх наявних та потенційних можливостей, активізації самопізнання і емоційного переживання власного «Я», що є ознакою процесу кар'єрного саморозвитку.

В дослідженні брали участь 68 студентів 4 курсу з міста Запоріжжя та Києва, які навчаються за спеціальністю «Психологія». За результатами діагностики були зроблені такі висновки: значна частина студентів прагне працювати в майбутньому за обраним фахом, 35% респондентів мають чітке уявлення про те де саме, в якій сфері вони хочуть працювати. Студенти активно цікавляться змістом майбутньої професійної діяльності, використовуючи різні засоби отримання інформації. При цьому не сформованість або часткова сформованість професійного плану простежується у 75% опитаних. Переважна більшість опитаних зазначила, що в майбутньому хоче працювати на керівних посадах і отримати високу заробітну плату. В цілому чітке уявлення про власну кар'єрну траєкторію має 36% опитаних.

Окрему цікавість для нас мали відповіді на питання, чи змінилися уявлення про майбутню професію, очікування від неї у зв'язку з воєнним станом в нашій країні. Були отримані такі відповіді: 25% нічого не змінилося, у 43% респондентів звузилася спеціалізація і вони прийняли рішення щодо конкретної сфери майбутньої професії, у 45% респондентів щось змінилося, щось ні, але немає чіткого уявлення куди саме рухатися. На питання, чи задоволені студенти процесом індивідуальної професійної орієнтації в вузі, 85% опитаних відповіли, що профорієнтаційний супровід в вузі практично відсутній, їм самостійно доводиться шукати інформацію профорієнтаційного спрямування в Інтернет, не вистачає наставництва та спілкування з носіями професії.

Отже, можемо зробити припущення, що процес кар'єрної адаптації у студентів має певні особливості, пов'язані з невизначеністю, фрустрацією, які обумовлені воєнним станом. Адже, як зазначає В. Семиченко, Г. Артюшина, сучасний стан України характеризується сьогодні як максимальною невизначеністю, так і масовим переживанням людьми екзистенціальної кризи, коли фактично зруйнованим виявився образ світу, що існував у мільйонів людей. Внаслідок війни неминуче змінюється як соціальне значення певних цінностей, так і можливість людини задовольняти свої потреби [8].

Подібні результати досліджень відображені в Національному звіті за результатами міжнародного дослідження соціально емоційних навичок в Україні (2022-2024 рр.) [9]. В звіті підкреслено, що кар'єрне становлення здобувачів освіти відбувається в надскладній ситуації зниження мотивації до навчання. При цьому про бажання здобути вищу освіту повідомили 79% учнів і учениць, а про амбіції бути на керівній посаді у віці 30 років 49% опитаних. На нашу думку, це свідчить про певну не реалістичність кар'єрних очікувань. І в той же час, зважаючи на те, що кар'єрний розвиток потребує активного управління, спрямовує зміст профорієнтації на кар'єрне зростання, відповідно запиту здобувачів освіти.

Таким чином, можемо констатувати, що кар'єрне становлення сучасних здобувачів освіти відбувається в надскладних умовах воєнного стану. Негативні зовнішні обставини впливають на професійний образ, кар'єрні очікування. В статті В. Семиченко, К. Артюшина [8] висвітлено дослідження динаміки професійно-ціннісних орієнтацій студентів в сучасних умовах. Дослідниці зазначають, що у 50% опитаних респондентів відбулися суттєві зміни в ієрархії цінностей, зокрема підвищення значущості таких ціннісних орієнтацій, як цікава робота, любов, матеріальне забезпечення, розвиток, продуктивне життя, впевненість у собі. Зміна пріоритетності у професійно-ціннісних орієнтаціях студентів висвітлена також у дослідженні М. Мищишиної та Т. Симканич [10]. Таким чином, можемо констатувати зростання ролі інструментальних цінностей.

Зазначені результати свідчать, що становлення майбутнього фахівця в закладах освіти має бути спрямоване не тільки на набуття певних знань та умінь, а й формування професійно-орієнтованих установок, інтересів, ціннісних орієнтацій та кар'єрних навичок, необхідних у подальшій роботі. Адже, планування і здійснення кар'єри, задовольняючи потреби працівників у самоповазі і самореалізації, стає одним з найпотужніших чинників, що мотивують їх трудову діяльність. Окрім цього, в умовах війни здобувачі освіти потребують якісної науково-обґрунтованої систематичної профорієнтації. Зміст профорієнтації має бути спрямований на активізацію рефлексивних процесів, формування кар'єрних умінь і навичок, проходження професійних проб, взаємодію з носіями професії.

Однією з кар'єрних навичок на нашу думку є вміння вибудовувати і вчасно корегувати професійний план. Професійний план – це проєкція людини на основі її особистісного потенціалу на соціальний (соціально-політичний, соціально-культурний, та побутовий) простір з метою визначення свого вірогідного місця, ролі та способу задоволення власних потреб у цьому просторі. Професійний план представляє обдумане бачення щодо вибраної сфери діяльності, методів оволодіння майбутньою спеціальністю та можливостей для кар'єрного росту. Професійний план є виразом індивідуальних цілей та прагнень, які гармоніюють із самооцінкою власних

можливостей як засобу досягнення цих цілей. Формування професійних планів у студентів відбувається на основі їх реалістичних оцінок власних можливостей і зовнішніх умов, витісняючи ілюзорні уявлення про майбутнє на користь об'єктивного аналізу існуючих обставин і особистих шансів на успіх [11].

Таким чином, вважаємо, що з метою мінімізації негативного впливу умов воєнного стану на кар'єрне становлення здобувачів освіти доцільно впровадити профорієнтаційний супровід у освітню систему як закладів загальної середньої освіти так і вищих навчальних закладів. Профорієнтаційний супровід ми розглядаємо як супровід індивідуального розвитку особистості в контексті майбутньої професійної діяльності або конкретного профільного напрямку освіти. Технологічно профорієнтаційний супровід (підтримка на конкретному етапі професійного або профільного самовизначення) — це комплекс заходів, що передбачає виокремлення профорієнтаційного запиту, визначення шляхів вирішення проблеми, реалізацію взаємодії, отримання результату, моніторинг. При такому підході учень буде включатися в обґрунтовану, систематичну, цілеспрямовану, ефективну профорієнтаційну самодіяльність. Така взаємодія учня і фахівця, що здійснює профорієнтацію є короткочасною, цікавою, доступною і спрямованою на результат [12].

Висновки. Ефективність кар'єрного і професійного становлення молодих фахівців, яка безпосередньо впливає на наповнення ринку праці кваліфікованими фахівцями в умовах дефіциту робітничого потенціалу внаслідок воєнних дій країни-агресора, в сучасних умовах набуває особливої значущості. Адже, інтеграція у професійну спільноту, адаптація до умов праці, здатність до особистісного і професійного розвитку напряму залежить від усвідомленого ставлення здобувачів освіти до власного професійного розвитку і кар'єрного зростання. Вивчення особливостей кар'єрного розвитку студентів дало змогу зробити ряд узагальнень. По перше, студенти мають певну не реалістичність кар'єрних очікувань. І в той же час, зважаючи на те, що кар'єрний розвиток потребує активного управління, спрямовує зміст профорієнтації на кар'єрне зростання, відповідно запиту здобувачів освіти. По друге, тільки у третини опитаних сформовано професійний план. Зважаючи на те, що формування професійних планів у студентів відбувається на основі їх реалістичних оцінок власних можливостей і зовнішніх умов, витісняючи ілюзорні уявлення про майбутнє на користь об'єктивного аналізу існуючих обставин і особистих шансів на успіх. Вважаємо, що зміст профорієнтаційного супроводу має спрямовуватись на підтримку особистості в її професіогенезі, активізації процесів самопізнання і саморозвитку, формування кар'єрних умінь і навичок, проходження професійних проб, взаємодію з носіями професії.

Зроблено висновок, що в період воєнного стану, який супроводжується невизначеністю, руйнуванням звичайного життя, зміною ціннісних орієнтацій, здобувачі освіти потребують профорієнтаційної підтримки у вигляді профорієнтаційного супроводу кар'єрного розвитку.

Відповідно, дослідження особливостей кар'єрного і професійного становлення сучасних здобувачів освіти є перспективним напрямом для наукових пошуків.

Література:

1. Ортікова Н.В. Чинники кар'єрного зростання фахівців державної служби зайнятості та визначення психодіагностичного інструментарію їх дослідження. Науковий журнал «Габітус». 2020. С. 249-255. Режим доступу : URL :http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_2/45.pdf
2. Куцій О. Теоретико-гіпотетична модель психологічної складової кар'єри. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2016. Т. 1, вип. 45. С. 56-60.
3. Коломієць Л. І., Макарук Л. Ю. Психологічні особливості кар'єрного зростання молодих фахівців. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 141-145.
4. Примачок Л.Л. Функціональний аспект професійного становлення особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2019 Том I. Випуск 51. С.22-39.
5. Богуш Л. Становлення кар'єри майбутнього фахівця з міжнародної інформації у процесі професійної підготовки. Молодь і ринок. 2018. № 2 (157). С. 117–122.
6. Porfeli, E.J., & Savickas, M.L. Career Adapt-Abilities Scale – USA form: Psychometric properties and relation to vocational identity. *Journal of Vocational Behavior*. 2012. 80, P. 748–753. <http://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.009>
7. Savickas, M.L. Career adaptability: An integrative construct for life-span, life-space theory. *The Career Development Quarterly*. 1997. 45(3), 247–259. <https://doi.org/10.1002/j.21610045.1997.tb00469.x>
8. Семиченко В.А., Артюшина К.Г. Трансформація ціннісних орієнтацій студентської молоді в умовах глобальної соціальної кризи. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2024. С. 106-111.
9. Національний звіт за результатами міжнародного Дослідження соціально-емоційних навичок (ДоСЕН) в Україні (2022 – 2024). Том 1 / кол. авт. : О. Елькін, О. Марущенко, Г. Бичко, В. Терещенко, М. Мазорчук, Т. Вакуленко та ін.; за ред. О. Елькіна, О. Марущенко, В. Терещенка; ГО «ЕдКемп Україна». Харків, 2024. 223 с.
10. Мишишин М., Симканич Т. Зміна професійних ціннісних орієнтацій студентів-психологів у період війни. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 66(2). С. 71–78. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-71-78>
11. Іванов В.В. Модель формування професійних планів студентів педагогічних коледжів. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал. 2024. № 3(37) 2024. С. 839-848.
12. Охріменко З.В. Профорієнтаційні засади психолого-педагогічної підтримки учнів в умовах воєнного стану. *Наука і техніка сьогодні* (Серія «Педагогіка»): журнал. 2024. № 2(30) 2024. С. 646-654. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-646-654](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-646-654)

References:

1. Ortikova, N.V. (2020). Chynnyky kariernoho zrostannia fakhivtsiv derzhavnoi sluzhby zainiatosti ta vyznachennia psykhdiahnostychnoho instrumentariiu yikh doslidzhennia [Factors of career growth of specialists of the state employment service and determination of the psychodiagnostic tools of their research]. *Naukovyi zhurnal «Habitus»*, 249-255 [in Ukrainian].
2. Kutsii, O. (2016). Teoretyko-hipotetychna model psykholohichnoi skladovoi kariery [Theoretical-hypothetical model of the psychological component of career]. *Aktualni problemy psykholohii* : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 1, 45, 56-60 [in Ukrainian].

3. Kolomiets, L. I. & Makaruk, L. Yu. (2022). Psykholohichni osoblyvosti kariernoho zrostannia molodykh fakhivtsiv [Psychological features of career growth of young specialists]. *Habitus*, 41, 141-145 [in Ukrainian].
4. Prymachok, L.L. (2019). Funktsionalnyi aspekt profesiinoho stanovlennia osobystosti [The functional aspect of the professional formation of an individual]. *Aktualni problemy psykholohi*, 1, 51, 22-39 [in Ukrainian].
5. Bohush, L. (2018). Stanovlennia kariery maibutnoho fakhivtsia z mizhnarodnoi informatsii u protsesi profesiinoy pidhotovky [Formation of the career of a future specialist in international information in the process of professional training]. *Molod i rynek*, 2 (157), 117–122 [in Ukrainian].
6. Porfeli, E.J., & Savickas, M.L. (2012). Career Adapt-Abilities Scale – USA form: Psychometric properties and relation to vocational identity. *Journal of Vocational Behavior*, 80, 748–753.
7. Savickas, M.L. Career adaptability: An integrative construct for life-span, life-space theory. *The Career Development Quarterly*. 1997. 45(3), 247–259. <https://doi.org/10.1002/j.21610045.1997.tb00469.x>
8. Semychenko, V.A., Artiushyna, K.H. (2024). Transformatsiia tsinnisnykh oriientsii studentskoi molodi v umovakh hlobalnoi sotsialnoi kryzy [Transformation of value orientations of student youth in conditions of global social crisis]. *Aktualni problemy vyshchoi profesiinoy osvity*. Kyiv, 106-111 [in Ukrainian].
9. Elkin, O., Marushchenko, O. & Tereshchenko, V. (Eds.). (2024). Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho Doslidzhennia sotsialno-emotsiinykh navychok (DoSEN) v Ukraini (2022 – 2024) [National report on the results of the International Study of Social and Emotional Skills (DoSEN) in Ukraine (2022 – 2024)]. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Myshchyshyn, M. & Symkanych, T. (2022). Zmina profesiinykh tsinnisnykh oriientsii studentiv-psykholohiv u period viiny [Change of professional value orientations of psychology students during the war]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 66(2). 71–78. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-66-2-71-78> [in Ukrainian].
11. Ivanov, V.V. (2024). Model formuvannia profesiinykh planiv studentiv pedahohichnykh koledzhiv [Model of formation of professional plans of students of pedagogical colleges]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky* (Seriiia «Pedahohika», Seriiia «Psykhologhiia», Seriiia «Medytsyna»), 3(37), 839-848 [in Ukrainian].
12. Okhrimenko, Z.V. (2024). Proforiientsatsiini zasady psykholoho-pedahohichnoi pidtrymky uchniv v umovakh voiennoho stanu [Vocational orientation principles of psychological and pedagogical support of students in the conditions of martial law.]. *Nauka i tekhnika sohodni* (Seriiia «Pedahohika»), 2(30), 646-654 [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-646-654](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-646-654)